

Operačné systémy / Uviaznutie

Dušan Bernát

`bernat@fmph.uniba.sk`

- Definícia uviaznutia.
- Podmienky vzniku.
- Riešenia, detekcia, prevencia, vyhýbanie sa.
- Príklady.
- Reálne príklady.

Čo je uviaznutie?

- Uviaznutie vznikne ak proces čaká na udalosť ktorá nemôže nastať.
 - Bude teda čakať nekonečne dlho a nikdy sa neukončí.
- Uviaznutie nie je chyba ktorá by sa prejavila chybovým hlásením, alebo nesprávnym výsledkom.
- Uviaznutý proces čaká (či už aktívne, alebo je zablokovaný).
 - Proces nemá možnosť rozoznať či sa čakanie ukončí, alebo nie.
- Definícia [Tanenbaum]:
 - Množina procesov je v stave uviaznutia, ak každý čaká na udalosť, ktorú môže spôsobiť len iný proces z tejto množiny.
- Procesy väčšinou čakajú na prostriedky, ktoré majú pridelené iné čakajúce procesy.
- Predpokladá sa, že procesy nečakajú na nič iné.
- Nie každé “zaseknutie” procesu je uviaznutím.

1) Vzájomné vylučovanie (*Mutual exclusion*)

- Prostriedky nie je možné zdieľať. Prostriedok je vždy pridelený práve jednému procesu, alebo je voľný.

2) Nepreemptívne pridelenie prostriedkov (*Non preemption condition*)

- Pridelený prostriedok nie je možné procesu odobrať. Proces musí prostriedok uvoľniť sám.

3) Čiastočné pridelenie prostriedkov (*Hold and wait condition*)

- Proces môže o prostriedky žiadať postupne. Proces už má pridelenú časť prostriedkov ktoré potrebuje, zatiaľ čo čaká na ďalšie.

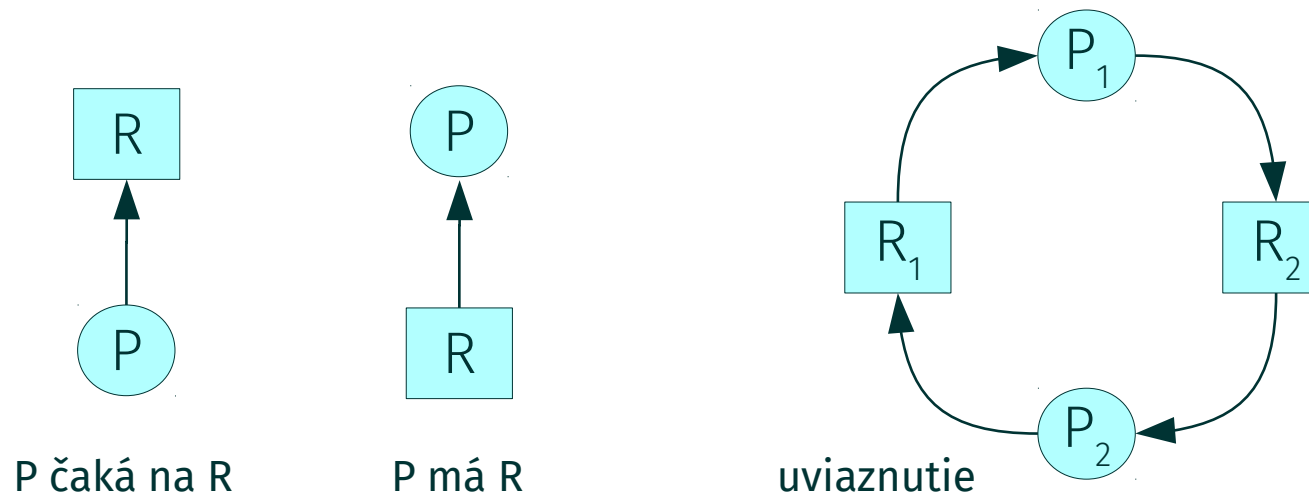
4) Čakanie na prostriedky (*Circular wait condition*)

- Ak proces nemá pridelené prostriedky o ktoré žiadal, čaká.
- Existuje postupnosť procesov ($P_1, P_2, \dots, P_n$) taká, že $P_i \rightarrow P_{i+1}$ pre $i < n$ a $P_n \rightarrow P_1$, kde relácia $P_i \rightarrow P_j$ znamená, že proces P_i čaká na prostriedok pridelený procesu P_j .

- Prvé tri podmienky sú nutnými podmienkami. Ak odstránime platnosť ľubovoľnej z nich, uviaznutie nemôže nastať.
- Ak je splnená aj štvrtá podmienka, uviaznutie nastane (nastalo).
 - Ak nastalo kruhové čakanie a platia prvé tri podmienky, tak je toto čakanie neodstrániteľné.
- Spolu teda uvedené podmienky predstavujú nutné aj postačujúce podmienky vzniku uviaznutia.
- Model správania procesu:
 - Proces spravidla uvoľní alokované prostriedky keď sa ukončí.
 - Na to, aby sa proces ukončil, musí najskôr alokovať všetky potrebné prostriedky. Prostriedky môže proces alokovať postupne.
 - Na pridelenie prostriedkov čaká (bez nich sa nemôže vykonávať ďalej).

Modelovanie uviaznutia

- Graf alokácie prostriedkov (*Resource allocation graph*) je bipartitný orientovaný graf.
 - Vrcholy predstavujú množinu procesov P a množinu prostriedkov R .
 - Hrana $P \rightarrow R$ znamená, že proces P potrebuje prostriedok R (a bude naň čakať), resp. P čaká na udalosť R .
 - Hrana $R \rightarrow P$ znamená, že proces P má pridelený prostriedok R (a uvoľní ho, až keď sa ukončí), resp. P generuje R .

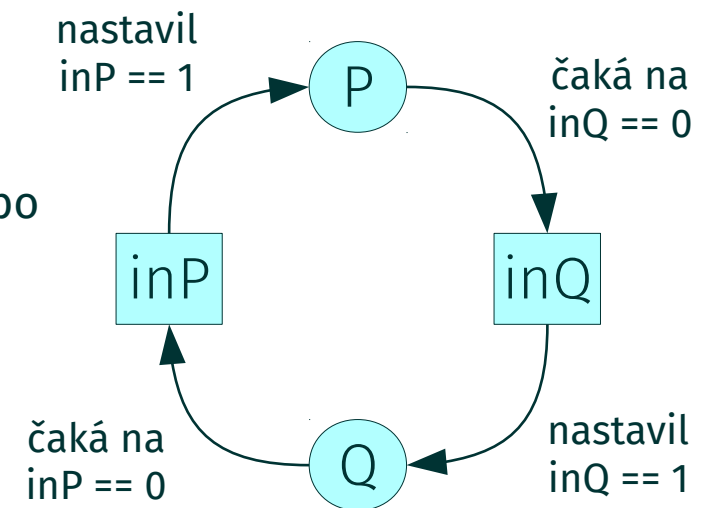
Príklad: Pokus o vzájomné vylučovanie


```
1: ProcessP() {  
2:   while(1) {  
3:     inP = TRUE;  
4:     while(inQ);  
5:     UseResource();  
6:     inP = FALSE;  
7:   }  
8: }
```

```
ProcessQ() {  
  while(1) {  
    inQ = TRUE;  
    while(inP);  
    UseResource();  
    inQ = FALSE;  
  }  
}
```

- Spoločnými prostriedkami sú tu zdieľané premenné.
- Udalosť, na ktorú sa tu čaká, je nastavenie na nulu.
- Všetky plánovania obsahujúce podpostupnosť (P3, Q3) alebo (Q3, P3) vedú k cyklickému čakaniu.
- K uviaznutiu nemusí dôjsť vždy. Ostatné plánovania budú bez uviaznutia.

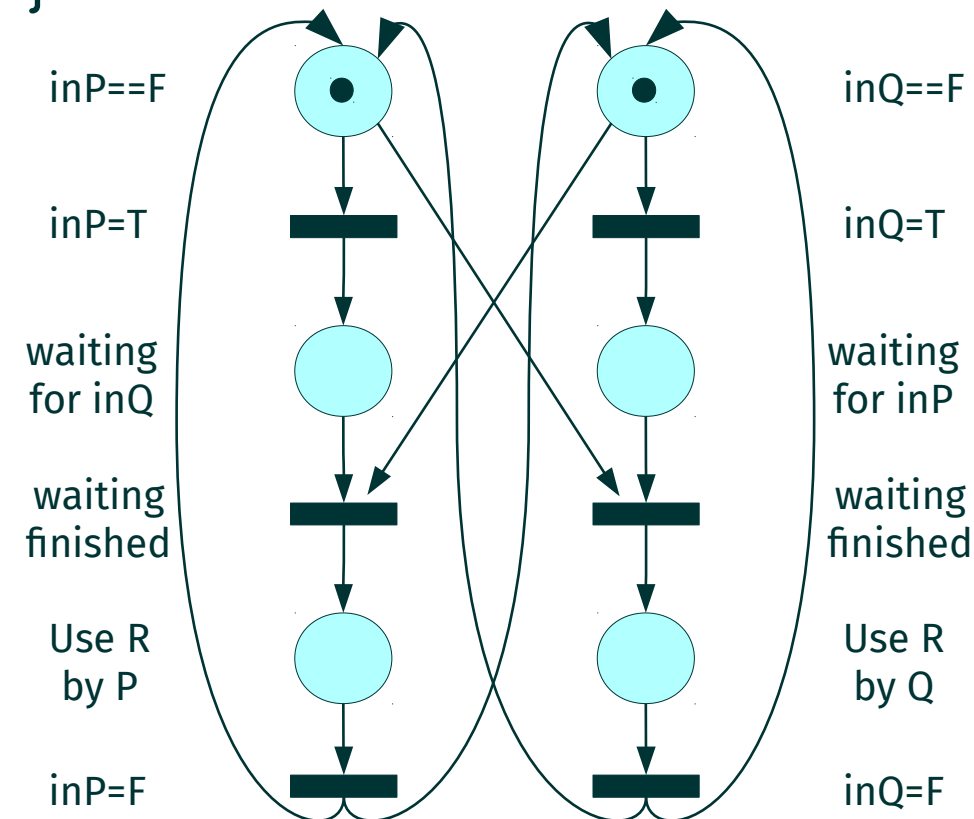
Pokus o vzájomné vylučovanie (Petriho siete)


```
1: ProcessP() {  
2:   while(1) {  
3:     inP = TRUE;  
4:     while(inQ);  
5:     UseResource();  
6:     inP = FALSE;  
7:   }  
8: }
```

```
ProcessQ() {  
  while(1) {  
    inQ = TRUE;  
    while(inP);  
    UseResource();  
    inQ = FALSE;  
  }  
}
```

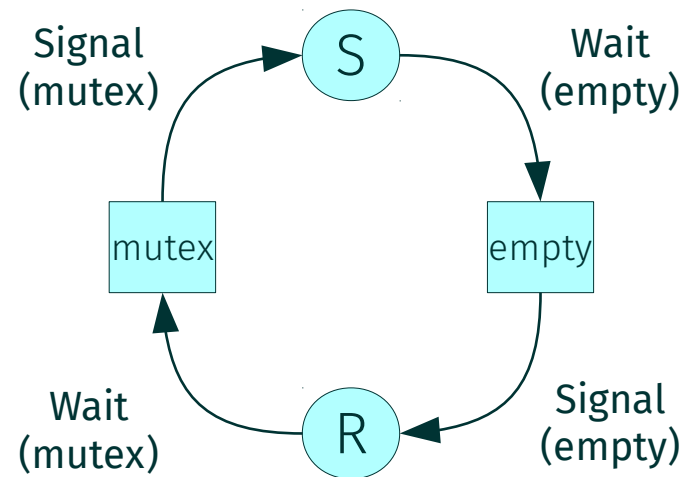
- Oba prechody $inP=T$ a $inQ=T$ sú pripravené súčasne.
- Pokiaľ sa oba vykonajú skôr než jeden z nich vojde do KO, žiadny prechod už nebude pripravený.
- Ak sú tokeny v oboch čakacích miestach, nastalo uviaznutie.


```
Send(message msg) {  
    ↩ Wait(mutex);  
    ↩ Wait(empty);  
    enqueue(q, msg);  
    Signal(mutex);  
    Signal(full);  
};
```

```
Receive(message *msg) {  
    Wait(full);  
    Wait(mutex);  
    *msg = dequeue(q);  
    Signal(mutex);  
    Signal(empty);  
}
```

- Implementácia radu s pevnou dĺžkou pomocou semaforov.
- Vymenené poradie čakania.
- Existuje taká postupnosť vykonania, ktorá vedie k cyklickému čakaniu.
 - Ak je rad plný a zavolá sa `Send()`.
- Pri pôvodnom (správnom) poradí to nie je možné.

Riešenia problému uviaznutia

- Operačný systém môže riadiť prístup len k prostriedkom ktoré poskytuje (CPU, pamäť, diskový priestor, súbory, semafore, ...).
 - Mnohé z nich sú reprezentované tabuľkami v pamäti.
- Nemá však vplyv na prostriedky implementované priamo procesmi (napr. spoločnými premennými v ich pamäti).
 - Jadro nevie, že nejaká konkrétna adresa v spoločnej pamäti môže pre procesy predstavovať zdieľaný prostriedok.
- Možné prístupy k problému uviaznutia väčšinou delíme do týchto skupín:
 - 1) Ignorovanie problému
 - 2) Detekcia uviaznutia a zotavenie
 - 3) Predchádzanie uviaznutiu
 - 4) Vyhýbanie sa uviaznutiu

- Nie je to skutočné riešenie, je to však možný prístup.
- Uviaznutie môže byť menej problematické, než (nepovšimnutá) nekonzistencia dát.
- Náklady na návrh a realizáciu riešenia môžu byť značne vyššie než odstránenie následkov uviaznutia.
- Z praktického hľadiska môže byť výhodnejšie tento problém ignorovať.
 - Uviaznutie procesov v dôsledku vyčerpania prostriedkov OS (napr. tabuľka procesov) je nepravdepodobné a zriedkavé.
- Mnohé používané OS uviaznutie ignorujú.
 - Linux má detekciu uviaznutia napr. pre zámky na súboroch (POSIX *locks*), FUTEX_LOCK_PI (*priority-inheritance lock*), aj pre *spinlock*, *rwlock*, *mutex* v jadre (modul *lockdep*).

- Pri tomto prístupe môže dôjsť k uviaznutiu. Keď uviaznutie nastane, OS reštartuje niektorý z množiny uviaznutých procesov.
- Nie je potrebná žiadna zmena v implementácii procesov.
- OS musí mať implementovaný detekčný mechanizmus:
 - 1) V najjednoduchšom prípade to môže byť operátor, ktorý stav zistí a zasiahne.
 - Nie sú potrebné žiadne zmeny ani v OS.
 - 2) Jednoduchý mechanizmus môže napríklad zrušiť proces zablokovaný určenú (dlhú) dobu.
 - 3) Do operácií alokácie a uvoľnenia prostriedkov sa pridá úprava alokačného grafu. Ak sa v ňom nájde slučka, nastalo uviaznutie.

- Zotavenie:
 - Zrušenie všetkých uviaznutých procesov,
 - zrušenie jedného z nich,
 - návrat do neuviaznutého stavu (*checkpoint & restart*).
- Napríklad Linux má implementovanú detekciu uviaznutia aj v jadre (bez zotavenia):
 - Modul *lockdep* implementuje detekciu uviaznutia aj pre *spinlock*, *rwlock*, *mutex* v jadre.
 - Použitie napr. pre ovládače zariadení, alebo iné časti jadra (nie pre procesy). Skôr pre vývojárov OS než aplikačných programátorov.

Predchádzanie uviaznutiu

- Implementáciu upravíme tak, aby niektorá z nutných podmienok nebola splnená.
 - V systéme natrvalo zrušíme platnosť (aspoň) jednej zo štyroch podmienok.
 - Vznik uviaznutia je tým štrukturálne vylúčený.
- Uviaznutie nemôže vôbec nastať bez ohľadu na to, ako sú procesy plánované.
- Riešenie by malo mať niektorú z týchto vlastností:
 - Nepoužívať vzájomné vylučovanie.
 - Používať preempciu, teda možnosť odobrať už pridelený prostriedok.
 - Alokovať všetky potrebné prostriedky vždy naraz.
 - Zabraňovať vzniku kruhového čakania na prostriedky.
- Prvé tri predstavujú nepriame a štvrtá priame predchádzanie uviaznutiu.
- Tieto podmienky sú značne obmedzujúce, môžu viesť k neefektívnym alebo aj komplikovaným riešeniam.

(1) Odstránenie vzájomného vylučovania

- Prístup k spoločnému prostriedku môže byť sprostredkovaný koordinačným procesom, ktorý bude k nemu prístupovať ako jediný.
- Ostatné procesy budú komunikovať s koordinačným procesom, napríklad zasielaním správ.
- Procesy nebudú súťažiť o prístup medzi sebou.
- Príklad: *print spooler*
 - Namiesto toho, aby každý proces ktorý potrebuje tlačiareň si ju alokoval na čas tlačenia sám, pošle úlohu vyhradenému procesu.
- Tento prístup nie je možné aplikovať na každý typ prostriedku.
 - Napríklad tabuľky v jadre OS (tabuľka procesov, i-uzlov, ...).
- Môže to viesť k vzniku novej kritickej oblasti.

(2) Preemptívne pridelovanie prostriedkov

- Preempcia – odoberanie prostriedku ktorý už bol pridelený (bez toho, aby ho proces ktorý ho má uvoľnil).
- Už pridelené prostriedky by sa niektorým procesom odobrali, aby ich bolo možné prideliť inému procesu, ktorý na ne čaká.
- Ten by sa následne ukončil a prostriedky uvoľnil.
 - Alebo by mu boli opäť odobrané.
- Odobratie prostriedku ktorý jeden proces využíva a jeho pridelenie inému procesu môže mať fatálne dôsledky
 - Vedie k nesprávnej funkcii a zlým výsledkom.
- Tento prístup je možné využiť pre zdroje ktorých stav je možné uchovať.
 - OS ho využíva napríklad pre CPU a fyzickú pamäť.

(3) Pridelenie všetkých prostriedkov

- Uviaznutie môže nastať ak má každý proces pridelenú časť prostriedkov, ale ešte musia čakať na ďalšie, aby sa mohli dokončiť.
- Pokiaľ by proces dostal všetky prostriedky potrebné na svoje vykonanie naraz, táto situácia by nenastala.
 - Ak bude musieť čakať tak bez toho, aby sám ostatným procesom nejaké prostriedky odoberal.
- Problém je v tom, že mnohé procesy vopred nevedia, koľko prostriedkov budú potrebovať.
- Alternatívne by proces mohol vždy pred alokovaním ďalších prostriedkov najskôr dočasne uvoľniť všetky ktoré už má a potom požiadať znovu o zväčšený objem prostriedkov naraz.

(4) Eliminovanie cyklického čakania

- Zrušenie tejto podmienky je možné dosiahnuť rôznymi spôsobmi:
- Len jeden proces. Príliš obmedzujúce.
 - Aj ten by mohol uviaznuť v čakaní na prostriedok ktorý už má – rekurzívne získanie zámku, napríklad v obsluhu prerušenia.
- Len jeden prostriedok. Ak by chcel proces alokovať iný prostriedok, ten prvý by najskôr musel uvoľniť. To však nemusí byť vždy možné.
- Prístup k prostriedkom v určenom poradí.
 - Všetky prostriedky sú zoradené (očíslované). Každý proces smie žiadať o prostriedky len v poradí ich čísiel (nie o nižší).
 - Týmto spôsobom nemôže vzniknúť cyklus v grafe alokácií prostriedkov.
 - Alternatívne by proces smel žiadať o prostriedok s vyšším číslom, než práve má. Teda ak prostriedok s vyšším číslom uvoľní, môže opäť žiadať o nižší.
 - Nájsť vhodné usporiadanie všetkých prostriedkov ktoré by umožňovalo vykonanie všetkým procesom nemusí byť možné.

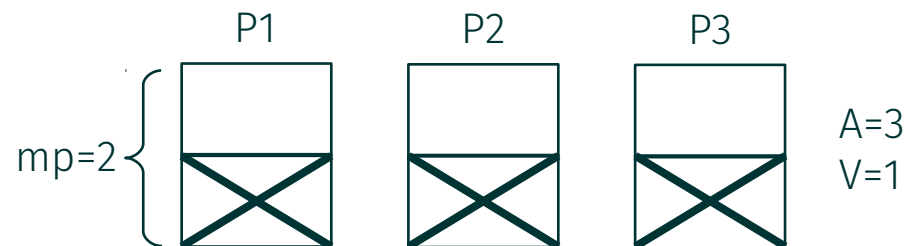
Vyhýbanie sa uviaznutiu

- Systém síce umožňuje vznik uviaznutia, OS (a procesy) sa ale správajú tak, aby k uviaznutiu nedošlo.
 - Vyhýbajú sa mu počas vykonávania.
- Žiadna z nutných podmienok vzniku uviaznutia nie je trvale odstránená, ale procesy sa vyhýbajú tomu, aby platili všetky súčasne.
 - V každom čase teda aspoň jedna neplatí.
- Tento prístup je menej obmedzujúci než prevencia uviaznutia.
- Procesy musia byť implementované s ohľadom na vyhýbanie sa uviaznutiu.
- Procesy musia vopred vedieť poskytnúť informácie o potrebných prostriedkoch.
 - Napr. koľko jednotlivých prostriedkov celkovo potrebujú na svoje vykonanie.

- Máme n procesov a m prostriedkov ($i=1..n, j=1..m$).
- Stav je daný
 - $A=(a_{ij})$, aktuálne prideleným množstvom prostriedku j procesu i ,
 - počtom voľných prostriedkov $V=(v_1, v_2, \dots, v_m)$,
 - $MP=(mp_{ij})$, maximálnou potrebou prostriedku j pre proces i .
- Celková kapacita jednotlivých prostriedkov: $c_j = v_j + \sum_{i=1}^n a_{ij}$
- Platí: $a_{ij} \leq mp_{ij} \leq c_j, \forall i=1, \dots, n, j=1, \dots, m$
- Nový proces P_{n+1} , ktorý potrebuje mp_{n+1j} jednotlivých prostriedkov sa spustí len ak platí: $c_j \geq mp_{n+1j} + \sum_{i=1}^n mp_{ij}, \forall j=1, \dots, m$
 - Teda ak celkové požiadavky nového a bežiacich procesov nepresiahnu dostupnú kapacitu jednotlivých prostriedkov. Inak hrozí uviaznutie.

- V systéme sú štyri prostriedky jedného typu zdieľané tromi procesmi. Každý proces potrebuje najviac dva prostriedky.
- Môže nastať uviaznutie?
- $n=3$, $c=4$, $mp_i=2$ pre $i=1, 2, 3$.

- V systéme sú štyri prostriedky jedného typu zdieľané tromi procesmi. Každý proces potrebuje najviac dva prostriedky.
- Môže nastať uviaznutie?
- $n=3, c=4, mp_i=2$ pre $i=1, 2, 3$.
- [Len jeden typ prostriedku, o jeden index menej.]
- Najhorší prípad:
 - Každý proces má o jeden prostriedok menej než potrebuje ($a_i = mp_i - 1$).
 - Všetky procesy teda čakajú, pričom obsadzujú najviac prostriedkov.
 - Zostane dosť voľných prostriedkov, aby sa aspoň jeden proces dokončil?
- $A = n \cdot (mp_i - 1) \rightarrow A = 3 \times (2 - 1) = 3 < c \rightarrow V = c - A = 4 - 3 = 1 > 0$
- Aj v najhoršom prípade zostanú voľné prostriedky.
- Uviaznutie nemôže nastať.

- V systéme je M prostriedkov jedného typu a N procesov. Procesy žiadajú a uvoľňujú prostriedky jeden po druhom. Každý potrebuje $1 \dots M$ prostriedkov, pričom platí, že suma pridelených prostriedkov je vždy menšia než $M+N$.
- Môže nastať uviaznutie?

- V systéme je M prostriedkov jedného typu a N procesov. Procesy žiadajú a uvoľňujú prostriedky jeden po druhom. Každý potrebuje $1 \dots M$ prostriedkov, pričom platí, že suma pridelených prostriedkov je vždy menšia než $M+N$.
- Môže nastať uviaznutie?
- Suma pridelených prostriedkov $A = \sum_{i=1}^N a_i < M + N$
- Celkový objem prostriedkov $c = M$, voľné prostriedky $V = c - A$.
- Nevieme, koľko najviac jeden proces potrebuje, ale bude to najviac M , $1 \leq p_{m_i} \leq M$.
- Najhorší prípad:
 - Každý proces má o jeden prostriedok menej než potrebuje ($a_i = mp_i - 1$).
- $V = M - (mp_1 - 1 + mp_2 - 1 + \dots + mp_n - 1)$
- $V = M - (A - N) = M + N - A$, a zároveň platí $A < M + N \rightarrow V > 0$
- Uviaznutie nemôže nastať.

Bankárov algoritmus

- Odmietnutie pridelenia prostriedku.
- Operačný systém (bankár) sa rozhoduje, či klientovi (procesu) dá pôžičku v danej mene (pridelí prostriedok daného typu).
- Každý proces musí na začiatku oznámiť celkové množstvo jednotlivých prostriedkov potrebných na svoje dokončenie.
 - To je prakticky len ťažko splniteľné.
 - Po ukončení proces musí pridelené prostriedky vrátiť. (Ani toto nemusí byť vždy splnené, napr. súbory.)
 - Bankárov algoritmus teda nie je prakticky veľmi použiteľný.
- Bankár prostriedky poskytne len ak existuje postupnosť, ktorá vedie k uspokojeniu všetkých procesov.
 - Stav je bezpečný ak vedie do ďalšieho bezpečného stavu.
 - Prostriedky budú pridelené, len ak ich pridelenie vedie do bezpečného stavu.

- Princíp: snažíme sa postupne uspokojiť jednotlivé procesy a zistiť, či môže nastať uviaznutie.
- 1) Každý proces P_i na začiatku deklaruje maximálny objem potrebných prostriedkov mp_{ij} . Voľné prostriedky $T := V$.
- 2) Nájsť proces P_i , ktorého aktuálna potreba je menšia než aktuálne voľné prostriedky, čiže $P_i: mp_{ij} - a_{ij} \leq t_j$ pre všetky prostriedky $j=1, \dots, m$.
 - Ak taký neexistuje, stav nie je bezpečný a **môže dôjsť k uviaznutiu**.
- 3) Proces P_i môže dostať všetky potrebné prostriedky, **ukončí sa** a prostriedky vráti; $t_j := t_j + a_{ij}$ pre všetky prostriedky j .
- 4) Opakovať kroky 2) a 3).
 - Ak sú už všetky procesy ukončené, **stav je bezpečný**.
 - Ak nie, môže nastať uviaznutie, **stav nie je bezpečný**.

Príklad 1 (Bankárov algoritmus)

- Prostriedok jedného typu. Je stav bezpečný?
- Voľné $V = 2$
- Prostriedky potrebné na ukončenie $r_i = mp_i - a_i$

	mp_i	a_i	r_i
$P0$	7	0	7
$P1$	3	2	1
$P2$	9	3	6
$P3$	2	2	0
$P4$	4	0	4

Príklad 1, riešenie (Bankárov algoritmus)

- Prostriedok jedného typu. Je stav bezpečný?
- Voľné $V = 2$
- Prostriedky potrebné na ukončenie $r_i = mp_i - a_i$

	mp_i	a_i	r_i	
P_0	7	0	7	5) $a_0 = 7, V = 2 \rightarrow a_0 = 9, V = 9$
P_1	3	2	1	2) $a_1 = 3, V = 3 \rightarrow a_1 = 0, V = 6$
P_2	9	3	6	4) $a_2 = 9, V = 0 \rightarrow a_2 = 0, V = 9$
P_3	2	2	0	1) $a_3 = 2, V = 0 \rightarrow a_3 = 0, V = 4$
P_4	4	0	4	3) $a_4 = 4, V = 2 \rightarrow a_4 = 0, V = 6$

- Napríklad postupnosť (P_3, P_1, P_4, P_2, P_0) vedie k ukončeniu všetkých procesov.
- Stav je bezpečný.

Príklad 2 (Bankárov algoritmus)

- Prostriedok jedného typu. P_4 žiada 3. Je možné prostriedky pridelit?
- Voľné $V = 3$
- Prostriedky potrebné na ukončenie $r_i = mp_i - a_i$

	mp_i	a_i	r_i
P_0	7	0	7
P_1	3	2	1
P_2	9	3	6
P_3	2	2	0
P_4	4	0	4

Príklad 2, riešenie (Bankárov algoritmus)

- Prostriedok jedného typu. P_4 žiada 3. Je možné prostriedky pridelit?
- Voľné $V = 3$
- Prostriedky potrebné na ukončenie $r_i = mp_i - a_i$

	mp_i	a_i	r_i	
P_0	7	0	7	
P_1	3	2	1	3) $a_1 = 3, V = 2 \rightarrow a_1 = 0, V = 5$
P_2	9	3	6	
P_3	2	2	0	2) $a_3 = 2, V = 0 \rightarrow a_3 = 0, V = 3$
P_4	4	0	4	1) $a_4 = 2, V = 1 \rightarrow a_4 = 2, V = 1$

- Po pridelení požadovaných prostriedkov procesu P_4 by sa procesy P_0 a P_2 nemohli vykonať.
- Požiadavka nevedie k bezpečnému stavu.
- Požiadavka bude zamietnutá, respektíve proces P_4 bude musieť na alokáciu čakať. ■

Detekcia uviaznutia v jadre OS

- Systémové volanie **futex()** môže vrátiť EDEADLK
 - pri rekurzívnom volaní, teda ak volajúci už má zamknutú hodnotu na danej adrese (pri operáciách FUTEX_LOCK_PI, FUTEX_TRYLOCK_PI, FUTEX_CMP_REQUEUE_PI),
 - ak jadro zistí uviaznutie pri operácii FUTEX_CMP_REQUEUE_PI.
- Funkcia **pthread_mutex_lock()** môže vrátiť EDEADLK
 - Pri rekurzívnom volaní pre zámok ktorý nebol inicializovaný ako rekurzívny, čiže keď volajúci už daný zámok má zamknutý.
 - Rekurzívne zámky je možné zamknúť opakovane a rovnaký počet krát odomknúť.
- Operačný systém si pre každý proces udržiava zoznam zámkov na ktoré čaká (zoznam je položkou PCB/task_struct).
- Napríklad:

```
struct rt_mutex_waiter      *pi_blocked_on;  
...  
struct mutex_waiter        *blocked_on;
```

- Zámky na súboroch (*POSIX locks*) je možné nastaviť systémovým volaním `fcntl()`.
- Operácia `F_SETLK` umožňuje procesu uzamknúť na čítanie alebo zápis (`l_type`) istý rozsah súboru (`l_whence`, `l_start`, `l_len`).
 - Toto volanie je neblokujúce a v prípade, že zámok nie je možné získať (napríklad ak daný rozsah je už zamknutý iným procesom), vráti chybový kód.
- Operácia `F_SETLKW` bude čakať, až kým nebude možné zámok získať.
 - V prípade, že jadro zistí kruhové čakanie, systémové volanie `fcntl()` pre jeden zo zablokovaných procesov vráti `EDEADLK`.
 - Napríklad:
 - Proces A zamkne na zápis bajt 100 a proces B bajt 200. Ak sa potom A pokúsi zamknúť cez `F_SETLKW` bajt 200 a B bajt 100, môže nastať uviaznutie. Jeden z nich dostane `EDEADLK`.
 - Detekcia nie je dokonalá. Môže sa vyskytnúť aj nedetegované uviaznutie, aj falošne detegované uviaznutie.
 - Cyklus zablokovaných procesov je obmedzený na dĺžku 10.

To je zatiaľ všetko
